

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2025
IJTIMOIY
FANLAR

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

V.O.Gofurova

Environmental and socio-cultural impact of tourism	6
--	---

FALSAFA

M.A.Mamatov, Sh.M.Mallayeva G.R.Mannobova

Yangi O'zbekistonda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik siyosati amalda (Farg'ona viloyati misolida)	10
---	----

A.A.Qambarov, M.A.Abdusalimova

Qo'qon adabiy muhitini rivojlantirishda ayollarning ro'li	14
---	----

A.A.Abduvaxidov

Ma'rifatparvarlik fenomenining asosiy g'oyasi, vujudga kelishi va rivojlanishi	18
--	----

I.A.Asatulloev

Erix Frommning ijtimoiy-ekzistensial konsepsiyasida "sog'lom jamiyat"ni shakllantirish vazifalari va istiqbollari	23
---	----

S.S.Sodiqov

Yangi O'zbekistonni barpo etishda yoshlar faol ijtimoiy pozitsiyasining ahamiyati	27
---	----

A.A.Abdusalomov

Jadidchilikda tarix va ta'lim masalalari.....	33
---	----

M.R.Axmadova

Ma'naviy targ'ibot ishlarini yuksaltirishda ijtimoiy-madaniy texnologiyalarning o'rni	36
---	----

Sh.A.Dolimov

Yangi O'zbekistonda maktab ta'limidagi modernizatsiya jarayonlarining sinkretlashuv xususiyatlari va uning ijtimoiy-falsafiy jihatlari.....	40
---	----

G.M.Ravshanova

Axborotlashgan jamiyat rivojining innovatsion-ma'rifiy asoslari.....	43
--	----

D.S.Raxmatova

Xoja Orif Revgariy hayoti va ma'naviy merosi	48
--	----

N.T.Xolikov

Globallashuv sharoitida egoistik tafakkur shakllanishining falsafiy-konseptual tahlili	54
--	----

S.S.Mamatkadirov

Yoshlar mediamadaniyatini rivojlantirishda davlat axborot siyosatining ustuvor vazifalari va yo'nalishlari	58
--	----

Sh.E.Daniyarov

Jadidlar harakati va madaniy uyg'onishning falsafiy asoslari.....	62
---	----

U.B.Maxtumova

Ommaviy madaniyat va yoshlar: madaniy qadriyatlarga tahdid yoki imkoniyat.....	67
--	----

O'.M.Xamroqulov

Yoshlar qalbida vatanparvarlik tuyg'ularini yuksaltirishda milliy qadriyatlarning o'rni	70
---	----

Y.Y.Turobov

XVIII-XIX asr mutafakkirlari merosida axloq tamoyillari	75
---	----

Sh.M.Xaydarova

Yangi O'zbekistonda axloqiy va diniy qadriyatlarni yakdil maqsadga yo'naltirishning istiqbolli vazifalari	82
---	----

D.M.Xusanov

Postmodern jamiyatda axloqiy qadriyatlarning o'zgarishi dialektikasi	86
--	----

F.M.Usarov

Axborotlashgan jamiyat sharoitida jamoat xavfsizligi konsepsiyasini amalga oshirishning strategik asoslari.....	90
---	----

M.M.Mamasaliyev

O'zbekistonda o'zgalarga toqatsizlikni kuchayib borishiga sabab bo'layotgan ijtimoiy muammolar tahlili.....	93
---	----

UO'K: 316.346.32+316.4+321.7

YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA YOSHLAR FAOL IJTIMOYIY POZITSIYASINING AHAMIYATI**THE IMPORTANCE OF AN ACTIVE SOCIAL POSITION OF YOUTH IN THE FORMATION OF A NEW UZBEKISTAN****ЗНАЧЕНИЕ АКТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ МОЛОДЕЖИ В СТАНОВЛЕНИИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА****Sodiqov Sanjarbek Subixoniddin**

Farg'ona davlat texnika universiteti, Ijtimoiy fanlar va sport kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada "pozitsiya", "hayotiy pozitsiya", "ijtimoiy pozitsiya", "faol pozitsiya" kabi tushunchalarning mohiyati va bugungi kundagi ijtimoiy ahamiyati o'rganilgan. Yangi O'zbekiston sharoitida fuqarolik jamiyatini barpo etish, huquqiy demokratik davlat qurish va modernizatsiya jarayonida yoshlarda faol ijtimoiy pozitsiyaning roli tahlil etilgan. Faol ijtimoiy pozitsiya zamonaviy yoshlar ongining shakllanishida muhim omil sifatida tahlil etilib, unda yoshlarning innovatsiyalarga intilishi, intellektual salohiyati yuksalishining ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Аннотация

В статье исследуются сущность и социальная значимость таких понятий, как «позиция», «жизненная позиция», «социальная позиция», «активная позиция». раскрывается роль активной социальной позиции молодежи в процессе построения гражданского общества, строительства правового демократического государства и модернизации в условиях нового Узбекистана. Анализируется активная социальная позиция как важный фактор формирования сознания современной молодежи, рассматривается значение стремления молодежи к инновациям и интеллектуального потенциала.

Abstract

The article examines the essence and social significance of such concepts as "position", "vital position", "social position", "active position". The role of active social position of young people in the process of building a civil society, building a legal democratic state and modernization in the conditions of the new Uzbekistan is revealed. The active social position is analyzed as an important factor in the formation of the consciousness of modern youth, and the importance of the young people's desire for innovation and the rise of their intellectual potential is considered.

Kalit so'zlar: pozitsiya, hayotiy pozitsiya, ijtimoiy pozitsiya, faol pozitsiya, yoshlar faol pozitsiyasi, axloqiy qiyofa.

Ключевые слова: позиция, жизненная позиция, социальная позиция, активная позиция, активная позиция молодежи, нравственный облик.

Key words: position, life position, social position, active position, youth active position, moral image.

KIRISH

Jahonda taraqqiyot dinamikasi tezlashib borayotgan hozirgi kunda subyektiv omilning ehtiyojlari, ijtimoiy hodisalarga munosabati hamda salohiyati muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Zamonaviy jamiyatning taraqqiyot tendensiyalari va istiqbollari yoshlarning jamiyatda egallayotgan pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi, innovatsion ongi, madaniyati, qadriyatlar tanlovi kabilarga bog'liq. Jamiyat a'zolarida faol ijtimoiy pozitsiyani shakllantirish muammosi muhim ijtimoiy-falsafiy muammo hisoblanadi. Bu muammo jamiyatda subyektiv omilning roli hamda uni oshirish bilan bog'liq bo'lib, uning xal etilishi taraqqiyotning dinamikasiga ta'sir etadi. Jamiyat a'zolarining faol ijtimoiy pozitsiyasi Yangi O'zbekistonni barpo etishning ijtimoiy omillaridan biri hisoblanadi.

Yangi O'zbekistonni barpo etishda yoshlar siyosati muhim ahamiyatga ega. Amalga oshirilayotgan islohotlar, modernizatsiya va innovatsiya jarayonlari kontekstida yoshlar muammolariga xususan, ularning ijtimoiy pozitsiyasini faollashtirish, salohiyatini yuksaltirish hamda ehtiyojlarini qondirish, yoshlarni iqtisodiy, ilmiy, madaniy-ma'naviy, jihatdan yuksalishi uchun sharoitlar yaratish masalalari strategik hususiyat kasb etib bormoqda. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan modernizatsiya va islohotlar jarayonlari kontekstida yoshlarning faol pozitsiyaga ega

bo'lishi islohotlar natijadorligi va samaradorligini belgilab beruvchi muhim subyektiv omillaridan biri hisoblanadi.

MATERIAL VA METODLAR

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi bir vaqtning o'zida bir qancha ijtimoiy muammolarni hal etishni talab etmoqda. Shunday muammolardan biri yoshlarni shunchaki tarbiyalash emas, ularda faol axloqiy pozitsiyani shakllantirishdan iborat. Shaxsning ijtimoiy pozitsiyasi uning jamiyatdagi o'rni, turli ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardagi ishtiroki hamda bu jarayonda faollik darajasi jamiyatda amalga oshayotgan islohotlar, yangilanish jarayonlari, modernizatsiya, turli innovatsiyalarning kirib kelishi kabi ijtimoiy jarayonlarning mohiyatiga ta'sir etadi. Bunda shaxsning ongliklik darajasi, ijtimoiy ongi, motivlari, qadriyatlari, maqsadlari, ehtiyojlari kabi unsurlar (elementlar) ishtirok etadi. Ular shaxs yashayotgan va faoliyat olib borayotgan hayotiy sharoitlarga aloqador bo'lib, uni biron bir maqsad tomon yetaklaydi.

So'nggi vaqtlarda falsafiy adabiyotlarda "pozitsiya", "hayotiy pozitsiya", "ijtimoiy pozitsiya" va "faol pozitsiya" kabi tushunchalar ko'plab uchramoqda. Bu tushunchalarning umumiy ma'nosi shaxsning hayotda ma'lum maqsadlarga qaratilgan, ularning asosida turgan ehtiyojlarining qondirilishini ta'minlaydigan ijtimoiy jarayonlardagi o'rni, ularga munosabati hamda bu jarayondagi xatti-harakatlarini anglatadi. Har qanday jamiyatning taraqqiyotida, yoshidan, kasbidan hamda ijtimoiy hayotda egallab turgan o'rnidan qat'i nazar, uning a'zolarining ijtimoiy hayotga, unda amalga oshayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy-ma'naviy faoliyati va bu sohalaridagi jarayonlarga munosabati, undagi roli, jamiyat va o'z taraqqiyoti yo'lida egallab turgan pozitsiyasi muhim ahamiyatga ega.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ijtimoiy hayotdagi va shaxsiy hayotdagi o'zgarishlar doim ham yoshlar ongidagi oddiy turmush tasavvurlariga mos kelavermaydi. Bundan kelib chiqadiki, ijtimoiy fanlar, ayniqsa falsafiy fanlar oldida shunchaki yoshlar pozitsiyasini, dunyoqarashini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan vazifalarni amalga oshirishgina emas, ularda jamiyatda amalga oshib borayotgan ijtimoiy jarayonlarga nisbatan mustaqil, faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish muammosi ham yuzaga keldi. Bunday faol pozitsiyaning shakllanishi islohotlarda yoshlarning faol ishtirokini ham ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda yoshlarning faol hayotiy pozitsiyasini shakllantirish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan muhim amaliy va nazariy ahamiyatga ega bo'lgan muammolardan hisoblanadi. Bunday pozitsiya insonning hayotiy imkoniyatlarini aniqlab beradi va uning asosida salohiyatini, nimalarga qodir ekanligini, qobiliyatini yuzaga chiqaradi. Bu muammo dolzarb, chunki mamlakatda islohotlar va modernizatsiyaning chuqurlashib borishi, demokratik huquqiy jamiyat qurish jarayoni unga mos ravishda jamiyat a'zolarining amalga oshirilayotgan islohotlar va yangiliklarga munosabati, ularni qo'llab-quvvatlashi, o'z hayotida egallab turgan pozitsiyasi orqali munosabati muhim ahamiyatga ega. Chunki subyektiv omilning qayd etilgan jarayonlarga munosabati amalga oshirilayotgan ishlarining pirovard natijasini belgilaydi. Albatta, ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar doim ham jamiyat a'zolarining, ayniqsa yoshlarning tasavvurlari, orzu-umidlari, ideallariga mos tushavermaydi. Bundan kelib chiqib, jamiyat oldida shunchaki yoshlarni tarbiyalash emas, islohotlar, modernizatsiya, innovatsiyalar davrida ayni davr ruhiga mos keladigan dunyoqarash, axloqiy tamoyillar, ideallar, qadriyatlar va to'g'ri munosabatni shakllantirish vazifasi turibdi.

Ma'lumki, yoshlar mamlakatimiz aholisining oltmish foizini tashkil etadi, jamiyatning yirik ijtimoiy qatlami sifatida uning taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi. Yoshlar – O'zbekistonning kelajagi va istiqboli. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Biz yoshlar siymosida umrimiz mazmunini, hayotimizning asosiy samarasini ko'ramiz. Yangi O'zbekistonni azmu shijoatli yoshlar bilan birga bunyod etamiz!"

Bizning taraqqiyot strategiyamizda har jihatdan barkamol rivojlangan, erkin fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy qarashlarga ega yigit-qizlarni tarbiyalash eng ustuvor vazifalarimizdan biridir" [1. B. 262].

Yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy pozitsiyasini ilmiy-falsafiy tahlil qilish nazariyagina emas, amaliy ahamiyatga ham ega. Bu nuqtayi nazardan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy pozitsiyasini o'rganishning ilmiy asoslariga e'tibor qaratgan holda uning xususiyatlari, determinantlari va omillarini ham o'rganish zarur. Bu borada eng avval nazarda tutish zarur bo'lgan jihatlardan biri yoshlarning ijtimoiy o'ziga xosliklari, jumladan, psixologiyasi, ma'naviyati, ba'zan hayotiy tajribasining kamligi hisobiga hayot, turmush tarzi, yashash haqida aniq tasavvurlarga ega emasligi, ko'pgina

FALSAFA

muammolarni hal qilishda shoshma-shosharlik qilishlari kabilar yoshlar pozitsiyasi masalasiga ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab etadi.

Faylasuf olim Q.Nazarovning fikricha, “Yoshlar ma’naviy dunyoqarashi shakllanayotgan, qaror topayotgan, asosiy ijtimoiy o’sishni, intensiv ijtimoiylashuv va moslashuvni, ijtimoiy va ruhiy fiziologik balog’at yoshni boshdan kechirayotgan ijtimoiy demografik guruhdir. Yoshlarning alohida ijtimoiy-ruhiy qiyofasi jamiyatning umumiy holati, ijtimoiylashuv qonuniyatlari, ta’lim-tarbiya imkoniyatlari bilan belgilanadi” [2. B. 353].

O‘zbekiston prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan Yangi O‘zbekistonni yaratish konsepsiyasi taklif etilishi mamlakatimiz taraqqiyotining istiqbollarini belgilab berdi. Albatta, Yangi O‘zbekiston jamiyatini taraqqiy ettirish vazifasi yoshlar faol pozitsiyasining shakllanishini taqozo etadi. Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli kitobida mamlakatimiz yoshlarini Vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qarash, ilm-fan va innovatsiyalarga ularni keng jalb qilish, yoshlarni “Yangi O‘zbekiston –Uchinchi Renessans sari!” shiori ostida birlashtirish kabi muammolarni hal etish maqsadida bu borada tizimli va samarali chora-tadbirlarni tashkil etish vazifasi qo’yilgan [1. B. 260].

Yuqorida prezidentimiz tomonidan qo’yilgan vazifani bajarish mamlakatda yoshlarga oid davlat siyosatini muntazam, tizimli ravishda amalga oshirib borish orqali mazkur siyosatni yangi bosqichga ko’tarishni talab etadi. Jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichi bir paytning o’zida bir necha muammolarni baravar hal etishni talab etmoqda. Yoshlarni tarbiyalash, ularda Yangi O‘zbekiston jamiyatiga mos keluvchi axloqiy qiyofani, faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish kun tartibida turgan dolzarb muammoga aylandi. Axloqshunoslik nazariyalariga ko’ra, ma’naviy qiyofani insonning hayoti, odobi, xatti-harakatlari, faoliyati, axloqiy me’yorlari va axloqiy tamoyillarining majmuasi sifatida qarash mumkin. Har bir milliy ijtimoiy taraqqiyot bosqichi jamiyat a’zolari oldiga davr ruhiga va talablariga mos bo’lgan ma’naviy-axloqiy qiyofani shakllantirish vazifasini qo’yadi. Bu nuqtayi nazardan ma’naviy-axloqiy qiyofa ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat taraqqiyotining asosiy tendensiyalarini, maqsad va vazifalarini, ehtiyojlarini hamda oriyentatsiyasini ifoda etadi. U bunday sifatda tarixiy hodisa hisoblanadi. Axloq ijtimoiy ongning shakllaridan biri hisoblansa, ma’naviy-axloqiy qiyofa axloqning tarkibiy qismi sanaladi. Ma’naviy-axloqiy qiyofani shakllantirish unga muvofiq bo’lgan tizim, struktura, iqtisodiy munosabatlar jarayoni bilan bog’liq.

Ma’naviy-axloqiy qiyofaning xususiyatlariga e’tibor qaratamiz. Ma’naviy-axloqiy qiyofa markazida uni tashuvchisining pozitsiyasi turadi. Bu jarayon shaxsning hayotiy munosabatlarda faol ishtirokini talab etadi. Demak, bu holat faol hayotiy jarayon sifatida ta’riflanishi mumkin. Bu jarayon jamiyat taraqqiyoti uchun obyektiv zarurat hisoblanadi. Faol ijtimoiy pozitsiya yoshlardan ma’naviyatning muhim elementlari bo’lgan vatanparvarlik, sadoqat, burch, vijdon, qonunga itoat, mas’uliyatni anglash, jamiyatda yuz beradigan salbiy ijtimoiy hodisalarga nisbatan murosasizlik kabi axloqiy xususiyatlarga ham ega bo’lishni talab etadi.

Faol hayotiy munosabat – yoshlar ongini shakllantirishda asosiy omil, shu bois aynan ana shu axloqiy sifatni shakllantirish zarur bo’ladi. Ijtimoiy ma’nodagi faollikni iqtisodiy munosabatlar tizimining o’zida shakllantirish mumkin. Uni sekin-asta axloqiy tamoyil darajasigacha ko’tarish, muayyan ijtimoiy-siyosiy muhitda axloqiy qiyofa tizimiga aylantirishga erishish mumkin.

Hozirgi kunda nafaqat iqtisod, balki tashqi va ichki siyosat sohasida ham ulkan modernizatsiya jarayonlari amalga oshib bormoqda. O‘zbekiston Markaziy Osiyo siyosiy makonidagina emas, dunyo miqyosida ham ijtimoiy-siyosiy mavqeyining yuksalib borishiga erishmoqda. Jamiyatda amalga oshib borayotgan demokratiya, liberalizatsiya va oshkoralik jarayonlari, tanqid va o’z-o’zini tanqid muhiti yoshlarning fikrlarini ochiq ayta olishiga, ularda demokratik dunyoqarash va siyosiy ongning rivojlanishi, yetuk va faol bo’lishiga katta imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur jarayonlar insonning ijtimoiylashuviga ta’sir etadi.

Insonning ijtimoiylashuvi muammosiga oid turli yondashuvlar mavjud. Inson falsafasiga oid ko’plab asarlar yozgan rossiyalik olim F.Minushev fikricha, inson ijtimoiylashuvi uning ehtiyojlari qondirilishi muammosi bilan bog’liq bo’lib, bunda insonlar o’zaro munosabatlarga kirishadilar va ehtiyojlarini qondirishga birgalikda harakat qiladilar [3]. T.Parsonsnings fikricha, insonlarning ijtimoiylashuvi jarayonida madaniyat muhiti muhim bo’lib, unda yoshlar o’zaro madaniy, ma’naviy, axloqiy va boshqa munosabatlar ta’sirida bo’ladilar. Bunda madaniyat, madaniy meros, qadriyatlar, an’analar, axloq qoidalari muhim ahamiyatga ega bo’lib, ular jamiyat a’zolari, xususan, yoshlarning shakllanishiga ta’sir ko’rsatadi [4. B. 458].

Ijtimoiy guruh sifatida yoshlarning o'ziga xosligi yuqorida qayd etildi. Buni hisobga olgan holda ularning faolligi, xatti-harakatlari, intilishlarini, ijtimoiy faolligini to'g'ri yo'naltirish, salohiyatini yuzaga chiqarish hamda undan foydalanish uchun imkoniyatlar yaratilishi zarur. Jamiyatning mas'uliyatli a'zolari, ziyolilar, siyosatchilar va yoshlar faoliyatiga aloqador bo'lgan tegishli tashkilotlar bu jarayonning muntazamligi va izchilligini ta'minlab berishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Yoshlarning iqtisodiy sohadagina emas, ma'naviy sohada ham faollik muhiti axloqni yaqin o'tmishgacha mavjud bo'lmagan jihatlar bilan to'ldirib, asta-sekin ijtimoiy faollikning ko'nikmalari va yangi tajriba unsurlarini o'zlashtirish orqali boyitadi. Bu borada yoshlarning yangicha ma'naviy-axloqiy qiyofasi, faol pozitsiyasining shakllanishi uchun birlamchi asos bo'ladigan bozor iqtisodiyoti, tadbirkorlik, oilaviy xususiy tadbirkorlik kuchlarining bir paytda rivojlanishi bilan erishish mumkin. Shuning uchun yoshlar intellektual salohiyatini muntazam yuksalib borishiga erishish, ularda innovatsiyalarga intilish, innovatsion ongni shakllantirish, ularning malakasini oshirish bu borada muhim ahamiyat kasb etib boradi. Buning uchun prezidentimiz ta'kidlaganidek, "... yoshlarni kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng jalb etish, zamonaviy kasb-hunarlar, raqamli iqtisodiyot ko'nikmalarini puxta egallashlari uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish, ularni ish bilan ta'minlash jarayonlariga ko'maklashishni yangi bosqichga ko'tarishga erishish" zarur [1. B. 261]. Jamiyatda barqaror iqtisodiyotni ta'minlash orqali iqtisodiy islohotlar samaradorligiga erishish, xususiy biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish, raqobatbardoshlik muhitini shakllantirish yoshlarning faol pozitsiyasini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Halol mehnat, xususiy tadbirkorlik, kichik biznesning yoshlar ko'zida mavqeyini ko'tarish, bunday muhim xususiyatlarni yoshlarning ongida va hayotida aks etayotgan qadriyatlar tizimidan joy olib, muhim qadriyatlarga aylanishini ta'minlashga erishish, aksiologik ongida moddiy boyliklar yetakchi o'ringa chiqib qolishining oldini olish orqali ijtimoiy faollikning nufuzini oshirishga erishish mumkin.

Yuksak axloqiylik va yuqori ma'naviyat yuksak milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida, oliy maqsadlarga intilish orqali shakllanadi. Bu borada yoshlarda yuksak axloqiylik va madaniyatning mos kelishi, ular tomonidan davr talablari va ehtiyojlarini to'g'ri anglab yetilishi, vatanimiz oldida turgan vazifalarning idrok etilishi asosida o'z faol ijtimoiy pozitsiyasini belgilab olishi jamiyat kelajagini ta'minlovchi muhim ijtimoiy omil bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonda 14-30 yoshgacha yoshlar soni 10 millionga yaqin. Ularni talaba yoshlar, mehnat faoliyati bilan shug'ullanayotgan yoshlar, oliy ma'lumotli yoshlar, ish bilan ta'minlanmagan yoshlar, qishloqda yashovchi yoshlar, shaharda yashaydigan yoshlar va uyushmagan yoshlar tashkil etadi. Ular bilan munosabatni shakllantirishda mazkur guruhlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan xolda yondashuv zarur. Yoshlar guruhlarining har biri o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, ularga alohida yondashuv zarur. Ular jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlarga, tarixiy qadriyatlar, milliy an'analarga turlicha munosabatda bo'lganlari holda ilg'or yangiliklarni, innovatsiyalarni turlicha qabul qilishadi. Bu tabiiy hol, chunki ularning ongi, ruhiy holati, dunyoqarashlari ham turlicha. Mustaqillik davrida tarbiyalangan yoshlar bilan bugungi zamonaviy yoshlar bir-biridan farq qiladi. Bu yoshlarning jamiyatda shakllangan ijtimoiy munosabatlarga, ularning o'zgarib borishiga ham munosabatlari turlicha.

Ma'lumki, jamiyat taraqqiyotida obyektiv va subyektiv omillarning o'zaro mos kelishi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda subyektning, ayniqsa yoshlarning o'zini yaratuvchi, taraqqiyot ijodkori sifatida his etishi, jamiyatning taraqqiy ettiruvchi kuchi sifatida o'zini anglashi, dolzarb kasb egasi bo'lishga, ilmiy faoliyatga intilishi kabilar jamiyat taraqqiyoti dinamikasini belgilab beradi. Bu hodisalar yoshlarda faol hayotiy pozitsiyani shakllantirishni ta'minlaydi. Demak yoshlarning faol axloqiy pozitsiyasi jamiyat taraqqiyotining ulkan omili bo'lib xizmat qiladi. Inson kuchi, ongi, intellektual salohiyati jamiyat taraqqiyoti omillarining samaradorligini ta'minlaydi. Jamiyat taraqqiy etib borgani sari inson salohiyati ham ortib boradi. Bu ikki jaryon o'rtasida dialektik aloqadorlik mavjud. Jamiyatning barqaror taraqqiyoti, kishilar hayotining darajasi, farovonligi inson salohiyatini yanada rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarni olib keladi [5. B. 6–7].

Bundan kelib chiqadiki, jamiyat oldida turgan vazifalardan biri qayd etilgan subyektiv omil imkoniyatlarini to'g'ri tashkil etish va yo'naltirish, ularning salohiyatini yuzaga chiqarish, realizatsiya qilish uchun imkoniyatlar yaratish hamda ulardan to'g'ri foydalanishdan iborat.

Barcha jamiyat a'zolarining hozirda kechayotgan davr ruhini anglab yetishi, ularni o'z ongida to'g'ri aks ettira olishi muhim ahamiyatga ega. Chunki shaxsning davr ruhini his eta olishi, davrning shaxs oldiga qo'yayotgan talablarini to'g'ri idrok etishi, ulardan kelib chiqqan holda o'z hayotini,

FALSAFA

faoliyatini to'g'ri tashkil qilishi, bu jarayonga mos ravishda ma'lum aksiologik oriyentatsiyani amalga oshirgan holda, dolzarb qadriyatlar asosida o'z salohiyatini realizatsiya qilishi uning faol axloqiy pozitsiyani tanlashiga ijobiy ta'sir etadi. Bu borada shaxsning fikrlash tarzi va dunyoqarashining to'g'ri yo'naltirilishi, tafakkurining doimo oldinga intilishi jamiyatda o'zgarishlar va rivojlanishga olib keladi. Jamiyat yoshlarining o'zini jamiyatning yaratuvchisi, ijodkori sifatida anglashi, mamlakatning, millatning taqdiriga o'zining daxldorligini his etishi, yoshlarning subyektiv omil sifatida jamiyat taraqqiyotida katta kuch ekanligini anglab yetishi ularning faol pozitsiyasini shakllantirishda muhim ma'naviy-axloqiy hamda psixologik omil bo'ladi.

Ma'naviyat – iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini harakatga keltiruvchi omillardan biridir. Ma'naviyat iqtisodiyot yuqori taraqqiy etganda yuksaladi. Yuqori ma'naviyatga erishish uchun faoliyatga ijodiy yondashuv, innovatsiyalarni olib kirish talab etiladi. Bunday faoliyat ishlab chiqarishga, o'qishga, ilmiy faoliyatga bog'liq bo'lishi mumkin. Ayniqsa, bu borada tadbirkorlik faoliyatiga asoslangan madaniyat muhim rol o'ynaydi. Tadbirkorlik madaniyati "... jamiyatdagi barcha soha va yo'nalishlarda muayyan maqsadga, rejalashtirilgan natijaga erishish yo'lida insonning jismoniy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarishga qaratilgan ma'naviy, aqliy tadbirlar to'plami va ularni amalga oshirish jarayonidir. Tadbirkorlik madaniyati tadbirkorning bozor iqtisodiyoti muhitini o'zgaruvchanlik xususiyatiga moslashib, mavjud huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda tashkiliy imkoniyatlardan faoliyati jarayonida samarali foydalanishni anglatadi" [6. B. 14].

O'zbekistonda tobora taraqqiy etib borayotgan tadbirkorlik faoliyati jamiyatda yangicha axloqiy qadriyatlarni, bu sohada faol bo'lishga qaratilgan axloqiy elementlarni yanada rivojlantiradi. Yoshlarning ma'lum kasbiy oriyentatsiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yangicha axloqiy qoidalar hamda qadriyatlar tizimining shakllanishiga zamin yaratadi. Jamiyatda yangicha mohiyatga ega bo'lgan qadriyatlarning shakllanib, ularni yoshlar qadriyatlar tizimida aks etib borishi, albatta, yoshlarda faol pozitsiyaning shakllanishiga ta'sir etadi. Natijada yoshlar ham o'z faoliyatiga innovatsion, kreativlik asosida yondasha boshlaydi. Ularning subyektiv omil sifatidagi roli oshib boradi. Ular mamlakatda yangicha faollikka yo'naltiruvchi qadriyatlarni o'zlashtiribgina qolmay, ularni yaratishda ham ishtirok etadi. Natijada asta-sekin jamiyatda yaratuvchanlik, faollik muhiti shakllanib boradi.

"Yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy pozitsiyasini ilmiy-falsafiy tahlil qilish nazariyagina emas, amaliy ahamiyatga ham ega. Bu nuqtayi nazardan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy pozitsiyasini o'rganishning ilmiy asoslariga e'tibor qaratgan holda uning xususiyatlari, determinantlari va omillarini ham o'rganish zarur. Bu borada eng avval nazarda tutish zarur bo'lgan jihatlardan biri yoshlarning ijtimoiy o'ziga xosliklari, jumladan, psixologiyasi, ma'naviyati, ba'zan hayotiy tajribasining kamligi hisobiga hayot, turmush tarzi, yashash haqida aniq tasavvurlarga ega emasligi, ko'pgina muammolarni hal qilishda shoshma-shosharlik qilishlari kabilar yoshlar pozitsiyasi masalasiga ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab etadi" [7. B. 42–45]. Hozirgi davrda mamlakatda iqtisodiy sohaning an'anaviy yo'nalishlari bilan raqobatbardosh bo'lishi mumkin bo'lgan yangi sohalarining ham yaratilishi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Asrlardan beri O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotida yetakchi o'rin egallab kelgan qishloq xo'jaligi, sanoat sohasida yetishtirilgan xom ashyoni dastlabki qayta ishlashga asoslangan mehnat faoliyati mamlakatimizning raqobatbardoshlik xususiyatini yuqori ko'tara olmasligi aniq. Bu borada A.Egamberdiyev shunday yozadi: "An'anaviy rivojlanish modellarining o'rniga innovatsiyalarga, demakki, ilm-fan va ma'rifatga asoslangan jamiyatgina katta sur'atlarda rivojlanishga qodirdir. Iqtisodiyotning an'anaviy sohaları – qishloq xo'jaligi va sanoat sohasida dunyo bozorida global hukmronlik o'rnatib bo'lingan. Endilikda tabiiy resurslarni sarflamasdan intellektual resurslarni ishga solishga qaratilgan – raqamli texnologiyalar, turizm va xizmat ko'rsatish orqali raqobatda ustun kelish mumkin" [8. B. 50–51]. Olim ta'kidlagan bu vazifalar bevosita mamlakatda oliy ta'lim tizimini zamon talablari asosida taraqqiy ettirish bilan bog'liq. Demak, oliy ta'lim tizimida zamon ehtiyojlariga javob beradigan yo'nalishlarni tashkil etish, unda noan'anaviy bilim berish shakllarini ko'proq joriy etib borish hamda mamlakatda oliy ta'lim tizimini jahonning ilg'or davlatlarida bu sohada qo'llanilayotgan tajriba va andozalarga moslashtirish zarur. Bu jarayon qisman bo'lsa-da yoshlarning ko'proq xorijiy davlatlarda ta'lim olishga intilishlari va boshqa shu kabi ehtiyojlarini qondirishi mumkin. Yangi, turli-tuman zamonaviy ehtiyojlarning yuzaga kelishi – progressiv hodisa. U yoshlarni harakatga keltiradi. Yangiliklar ularni faollik tomon yetaklaydi. Ularning faolligi o'z navbatida jamiyatning taraqqiyotiga xizmat qiladi. Natijada yoshlarning o'zi ham takomillashib boradi [9. B. 27–28].

Yangi O'zbekistonda inson omilini faollashtirish muammosining to'g'ri hal etilishi muhim bo'lib, bunda faqat iqtisodiy omillar bilan cheklanmaslik, subyektlarning faolligi, to'g'ri ehtiyojlarni shakllantirish hamda jamiyat tomonidan insonlarning, ayniqsa, yoshlarning yuzaga kelayotgan ehtiyojlarini muntazam qondirib borish muhim ahamiyat kasb etadi. "Fuqarolik jamiyati rivojida iqtisodiy omilning o'zi kamlik qiladi, albatta. Bu sohadagi yana bir zarurat – inson omilidir. Oliy jamiyat qurish uchun inson, eng avvalo, ehtiyojlarini chuqur anglamog'i va ularni jamiyatda erkin ro'yobga chiqarish malakasini egallamog'i lozim. Zero, bunday jamiyat inson ehtiyojining barcha davrlardagidan ortishi va ularni ro'yobga chiqarishga "chanqoq"lik ham behad kuchayishiga asoslanadi. Albatta, bunda subyektiv omil bilan birga obyektiv omil, ya'ni inson ehtiyojlari qondirilishi uchun imkoniyat yaratish ham nihoyatda muhim" [10. B. 10].

Jamiyat taraqqiyotining dinamikasi, yuqori sur'atlari yoshlarning jamiyatda amalga oshayotgan obyektiv ijtimoiy hodisalar, jarayonlarga faol munosabatiga bog'liq bo'lib, jamiyatning bu sohadagi vazifalaridan biri yoshlarning intellektual salohiyatini saqlab qolish, uni yanada o'stirish uchun imkoniyatlar yaratish hamda undan to'g'ri foydalanish orqali yoshlarning ehtiyojlarini qondirishdan iborat. "Inson omilining samarasi uni to'g'ri yo'naltirishga bog'liq. Yoshlar orasidan talantli, bilim olishga intiluvchi, intellektual va madaniy-ma'naviy salohiyatli, faol yetakchilarni izlab topish va tarbiyalash, ularning atrofida islohotlarni va innovatsion jarayonlarni amalga oshiruvchi yadrosini, ya'ni kreativlik, yaratuvchilik, tashabbuskorlik, ijodiy yondashuvchanlik xislatlariga ega bo'lgan zamonaviy milliy kadrlarning yangi avlodini shakllantirish va tarbiyalab yetishtirish maqsadga muvofiq bo'ladi" [11. B. 28].

XULOSA

Ma'lumki, ijtimoiy jarayonda jamoatchilik, jamoa kayfiyati, ruhiyati jamiyat taraqqiyotida ijobiy rol o'ynaydi. Yuqorida qayd etilgan holatlar asta-sekin jamiyatda ham faollik muhitini shakllantirishga olib keladi. Albatta, bu jarayonga jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi asosiy omil sifatida ta'sir etadi. Bu yo'lda yuksak g'oyalar, maqsadlar bilan birlashgan jamoa, ularning birgalikdagi faoliyati vatanga, jamiyatga, millatga xizmat qiladi. Mamlakat taraqqiyoti esa jamiyat a'zolarining, ayniqsa, yoshlarning kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Hozirgi davrda O'zbekistonda amalga oshib borayotgan modernizatsiya jarayonlari, innovatsiyalarning kirib kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy-ma'naviy sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlar, tadbirkorlikning rivojlanib borayotgani, xususiy biznesning rivojlanishi kabi tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan voqealar negizida yoshlarning faol hayotiy pozitsiyasini shakllantirish uchun ulkan imkoniyatlar muhiti mavjud. Bozor iqtisodiyoti munosabatlari, tadbirkorlik, xususiy biznesning kengayib borishi kabilarga asoslangan yangi munosabatlar faol pozitsiyaning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Мирзиёев Ш.* Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: O'zbekiston, 2021. – 464 б.
2. *Назаров Қ.* Жаҳон фалсафаси қомуси. 1-қитоб. – Тошкент: Маънавият, 2019. – 920 б.
3. *Миньшоев Ф.И.* Социальная антропология. – Москва: Братья Карич, 1997. – 192 б.
4. *Парсонс Т.* Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем / В кн.: Американская социологическая мысль. – Москва: Издательство МГУ, 1994. – С. 462–478.
5. *Xolmirzayev X.N.* Yangi O'zbekistonda inson salohiyati yuksalishining imkoniyatlari va undan foydalanishning istiqbollari // Ilmiy xabarnoma. Seriya: Gumanitar tadqiqotlar, 2023. – № 1 (69). – B. 5–14.
6. *Сайитхонов А.А.* Тadbirkorlik madaniyatini rivojlantirishda innovatsion faoliyatning ijtimoiy-falsafiy ta'limi: Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtorref. – Farg'ona, 2022.
7. 4. *Sodiqov, S.* (2024). YOSHLARDA FAOL POZITSIYANI SHAKLANTIRISHNING MILLIY-TARIXIY ASOSLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (2), 45-45.
8. *Эгамбердиев А.А.* Ўзбекистонда олий таълим тизими трансформациясининг ижтимоий-фалсафий таҳлили. – Наманган: Usmon Nosir media, 2022. – 208 б.
9. *Бегматов А.* Маънавият таркиби, тузилмаси ва тамойиллари. – Тошкент: Fan va texnologiyalar, 2017. – 182 б.
10. Элни суяганни эл ҳам суяйди. Сиёсатшунос олим М.Қирғизбоев билан суҳбат // Тафаккур, 2017. – № 1. – Б.10–16.
11. *Юлдашева Ф.* Ўзбекистонда глобаллашув шароитида маънавий янгиланишнинг ўзига хос хусусиятлари. Фалсафа fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. – Тошкент, 2019. – 187 б.